

1-2003

HAPTONOMISCH **HC** CONTACT

Nr. 1 - 14* jaargang - maart 2003

Met Weerhoudende Liefde

Het besluit dat het genoeg is, is een heilig besluit

Over vrijheid van meningsuiting

Van: Er is...naar: Er zijn

Nr. 1 - 14^e jaargang - maart 2003

Namens de redactie _____ **Pagina 5**

Wim Laumans

Colofon _____ **Pagina 5**

Namens het bestuur _____ **Pagina 7**

Leni Gudde

Met Weerhoudende Liefde _____ **Pagina 8**

Nico van Hal

Marten Toonder: 'Het besluit dat het genoeg is, is een heilig besluit' _____ **Pagina 19**

Hans van Dam

De vrouw bij de bron _____ **Pagina 25**

Jacqueline Roelofs-v.d.Linden

Over vrijheid van meningsuiting _____ **Pagina 26**

Drs. Mia van Luttermelt

Van: Er is...naar: Er zijn _____ **Pagina 28**

Wim Laumans

Wordt Abonnee _____ **Pagina 33**

Colloquium

introductiecursus bij Frans Veldman

Met Kiek Zeydner, directeur van het Scholingscentrum voor Toegepaste Haptonomie (STH) te Bommel (tel. 0481 462524), probeer ik voldoende mensen bij elkaar te krijgen om mee te doen aan een tweedaagse introductiecursus bij grondlegger Frans Veldman in Oms, Frankrijk.

- **Data:** 23 en 24 september 2003
- **Aantal:** Minimaal 28, maximaal 40 personen.
Er zijn nog 10 plaatsen beschikbaar
- **Kosten:** € 270 per persoon, exclusief reis- en verblijfskosten
- **Inhoud:** Introductie in de theoretische en praktische ontwikkelingen van de laatste vijfentwintig jaren

Daar Frans het liefst zoveel mogelijk mensen van gelijk niveau en met voldoende praktische ervaring in de haptonomie bij elkaar heeft, wil hij op het aanmeldingsformulier zowel de scholing in de haptonomie vermeld zien, als het aantal jaren met praktische ervaring. De eindselectie wordt door Frans Veldman zelf gemaakt.

Bij de opgave gaarne vermelden:

- naam en roepnaam
- adres, postcode, woonplaats, telefoon en e-mail adres
- geboortedatum
- vooropleiding
- opleiding in de haptonomie
- werkervaring in de haptonomie

Aanmelden bij:

Wim Laumans
Kortenhoefsedijk 197d
1241 NB Kortenhoef
tel: 035 - 6561690
e-mail: w.p.claumans@freeler.nl

Zodra de definitieve lijst bekend is, ontvangt u verdere praktische informatie van mij.

Namens de redactie

Wim Laumans

COLOFON

Uitgave

Stichting Haptonomisch Contact
KvK Utrecht 30181509
ISSN 0929-7723

Voorzitter Stichting

Paulien Pinksterboer, tel.0251-210707
psharpink@hotmail.com

Redactie

Wim Laumans,
w.p.claumans@freeler.nl
Mia van Luttervelt,
mvanlutt@fysionet.nl

Redactieadres

d'Aumeriestraat 49
2586 XM Den Haag
mvanlutt@fysionet.nl

Abonnementen

Riet Barto
De Otter 29
7414 HZ Deventer
haptonomischcontact@hotmail.com

Advertenties

Inlichtingen & tarieven via:
Leni Guddé, tel.0343 533091
lenigudde@hetnet.nl

Projectbegeleiding

Van der Veer,
Grafisch Intermediair, Blaricum

Prijs

Euro 27,50 per jrg. voor 4 nrs.

Inleverdatum kopij

23 april, 24 juli, 24 oktober 2003

Losse nummers verkrijgbaar na
overmaking van € 9 op bankrekeningnr.
62.92.88.194 t.n.v. Stichting Haptonomisch
Contact te Driebergen-Rijsenburg.
(Studenten)kortingen zijn onder bepaalde
voorwaarden mogelijk na overleg met
penningmeester Leni Guddé
(zie bij advertenties).

© Alle rechten voorbehouden. Overname
van artikelen alleen na schriftelijke
toestemming. Bij plaatsing na
toestemming van de redactie dient
Haptonomisch Contact te allen tijde als
bron vermeld te worden.

Het is mijn overtuiging, dat er een onafhankelijk tijdschrift moet bestaan voor iedereen die geïnteresseerd is in de haptonomie. Dat is de reden dat ik heb ingestemd met de uitnodiging van Mia van Luttervelt om plaats te nemen in het bestuur van de pas opgerichte Stichting Haptonomisch Contact. Zoals dat gebruikelijk is, wist ik niet waaraan ik begon, vooral niet, dat ik u nu zou schrijven als waarnemend hoofdredacteur.

Nadat de Vereniging voor Haptonomie in 2001 was opgeheven wegens gebrek aan bestuursleden, was een Initiatiefgroep Doorstart Haptonomisch Contact (IDHC) gevormd, met als opdracht te onderzoeken of een doorstart van het tijdschrift mogelijk was. Het antwoord was: ja. De toenmalige redactie, die was opgestapt en geen deel uitmaakte van de IDHC, kwam weer terug op verzoek van de IDHC en het bestuur van de Stichting in oprichting. In november 2002 verscheen hun nul-nummer dat nogal wat stof deed opwaaien en weinig betalende abonnees opleverde, mede omdat de prijs te hoog leek. De samenwerking tussen bestuur en redactie bereikte een zodanig dieptepunt, dat de redactie in haar geheel opnieuw opstapte.

Bestuur en redactie kwamen nog eenmaal bijeen om het afgelopen jaar te evalueren. Niet gemakkelijk. Toch werd het gelukkig een goede avond, met grappen en gelach. Mart Blokland, Ilse Feuth en Jos Zandvliet werden door het bestuur hartelijk en met geschenken bedankt voor alle bewezen diensten. Vooral Mart die jarenlang redactielid was, dient daarbij extra te worden genoemd.

Daarna werd een voorlopige redactie gevormd, bestaande uit Mia van Luttervelt – medeoprichter van dit tijdschrift en oud-redacteur/secretaris – en mijzelf als waarnemend hoofdredacteur.

Wij zijn blij dat wij dit tijdschrift aan u kunnen presenteren. We zijn ook een beetje trots, omdat we erin geslaagd zijn met toestemming een aantal kwalitatief goede artikelen opnieuw

te plaatsen. Bovendien zal iedereen die zich abonneert op dit geprivatiseerde tijdschrift een exemplaar ontvangen van de lezing die gehouden werd door mevrouw Willem Pollmann-Wardenier, bij de opening van het academisch jaar 2002-2003 van de Academie voor Haptonomie te Doorn.

Nico van Hal schrijft in 'Met weerhoudende liefde' over het belang van de bevestigingstheorie van Terruwe. Dit artikel verscheen eerder in ABRI – tijdschrift voor bevestigend samenleven uitgegeven door de dr.A.Terruwe-Stichting.

Hans van Dam praat met Marten Toonder (90) over onthechting en de treuzelende dood – met toestemming overgenomen uit het tijdschrift Relevant (NVVE), met een naschrift van Frans Veldman Sr. uit Oms, Frankrijk.

Voorts meenden wij het artikel 'Over vrijheid van meningsuiting' van Mia van Luttervelt uit Haptonomisch Contact, 1e jrg. 1989, nr.1 opnieuw te moeten plaatsen, gezien het belang van het onderwerp, niet alleen voor het oude, maar ook voor het nieuwe tijdschrift Haptonomisch Contact. Wonderlijk hoe actueel dit onderwerp nog steeds is.

Wij achten het onze verantwoordelijkheid een medium in stand te houden, waarin we onze meningen en kritieken aangaande de haptonomie kunnen uiten, omdat alleen door het uiten van kritiek naast ons voelen ook ons denkvermogen wordt gestimuleerd. Kritiek opgevat als een persoonlijke aanval brengt ons naar de verdediging. Kritiek als ontmoetingsvorm maakt ons nieuwsgierig naar het denken van de ander.

Dit tijdschrift wordt belangeloos gemaakt. Ook de leden van de Stichting doen hun werk belangeloos.

Wij hopen dat u onze verantwoordelijkheid wilt delen door op enigerlei wijze het werk van Tijdschrift en Stichting Haptonomisch Contact te steunen.

Wim Laumans

Namens het bestuur

Leni Gudde, penningmeester

Het bestuur van de Stichting Haptonomisch Contact is trots, dat het een kleine groep mensen, ondanks alle tegenslagen, opnieuw gelukt is nieuw leven te blazen in het vertrouwde lijfblad voor iedereen die in de haptonomie is geïnteresseerd en/of opgeleid. Omdat we als geprivatiseerd tijdschrift voor haptonomie willen blijven bestaan, is het natuurlijk erg belangrijk dat we voeling houden met onze lezers. Laat ons daarom weten wat uw verwachtingen, wensen en commentaren zijn betreffende dit nieuwe oude tijdschrift.

Het doel van dit tijdschrift is nog steeds het bevorderen van de onderlinge communicatie. De stichting en haar redactie beoogt weer te geven wat er leeft binnen de haptonomische gemeenschap, zij wil een bijdrage leveren aan de beweging in en de ontwikkeling van de wetenschap van de haptonomie. Dat is uiteraard niet mogelijk zonder de inbreng van lezers. Dus: schrijf zelf en schrijf ons. Ook gedichten, gedachten, foto's, suggesties voor artikelen of interviews zijn van harte welkom.

Voor mij als penningmeester is het natuurlijk extra belangrijk, dat dit tijdschrift voor een grote groep mensen het geld waard is om te lezen. Er zijn veel mensen en abonnees nodig om dit tijdschrift draaiend en betaalbaar te houden. Natuurlijk hopen we op redelijke termijn weer een niet weg te denken tijdschrift voor haptonomie te zijn. In de toekomst willen wij ook starten met een website. Mailen kan al wel: haptonomischcontact@hotmail.com. Vragen staat vrij. De abonnementsprijs is verlaagd naar € 27,50 per jaar voor 4 nummers. Voor studenten, of als de prijs echt een bezwaar voor u is, is onder bepaalde voorwaarden reductie mogelijk. Neem hiervoor contact met op met mij, als penningmeester (zie colofon).

Advertenties zijn ook een manier om het blad voor u betaalbaar te maken. Wanneer u zelf iets in de aanbieding heeft of zoekt, kunt u dus ook een advertentie plaatsen. Aan de opleidingen en de Vereniging van Haptotherapeuten (VVH) is ook aangeboden dit blad als communicatiemiddel te gebruiken. Zoals u ziet is er al een opleiding die er gebruik van maakt, welkom Doorn, dat er nog andere mogen volgen! Tarieven op aanvraag bij mij.

Op deze plaats wil ik ook nog graag melden dat we zonder de Initiatiefgroep Doorstart Haptonomisch Contact (IDHC) en de aanvankelijke redactie nu niet bestaan hadden, dus bij deze: Marliska, Esther, Stephanie, Margriet, Hans, Edu, Laurens, Jos, Jan, Mart, Ellen en Monique allemaal hartelijk bedankt.

Waarschijnlijk is Riet Barto onze oudstgediende: ze heeft al een haptonomielintje verdiend. Sinds jaar en dag doet Riet de administratie, voorheen voor leden van de opgeheven Nederlandse Vereniging voor Haptonomie (NVH), nu dus voor de abonnementenadministratie van Haptonomisch Contact. Riet, we zijn blij met je en hopelijk kunnen we nog lang op je blijven rekenen!

Wij wensen u veel leesplezier en ons allen veel nieuwe (instellings)-abonnees, advertenties, ingezonden stukken en artikelen. Stuur ook uw activiteitenprogramma's voor de agenda.

Zichzelf.

Met Weerhoudende Liefde

**Het belang van de bevestigingstheorie van
dr. A.A.A. Terruwe voor het Humanistisch
Raadswerk**

Auteur: Nico van Hal
corr. adres: Tjalkwerf 42,
2804 LT Gouda.

nvh@haptogoudanilo.demon.nl

Nico van Hal is werkzaam als onderwijsmanager van de opleiding ergotherapie aan de Hogeschool Rotterdam. Na zijn opleiding tot fysiotherapeut in Arnhem volgde hij de basisopleiding haptonomie te Doorn. In 2002 is hij afgestudeerd aan de Universiteit voor Humanistiek te Utrecht op een scriptie "zorg in management, een aanzet tot denken in termen van zorgzaam management".

Motivatie en inleiding

Sinds 1992 maak ik als fysiotherapeut en als counselor gebruik van mijn scholing in de beginselen en vaardigheden van de haptonomie. Binnen de haptonomische benadering van patiënten of cliënten speelt de bevestigingstheorie van Terruwe een voorwaardelijke rol van betekenis voor de kwaliteit van het therapeutisch contact. Daar was ik mij tot op heden wel bewust van, maar dat bleef beperkt tot een subliminaal niveau: Ergens had ik wel het idee dat Terruwe mij het wezen van het intermenselijk contact duidelijk had gemaakt maar tegelijkertijd was de diepte van de eenvoud van haar theorie nog niet geheel tot mij doorgedrongen. De opdracht ter afsluiting van de cursus "Systeem en Zorg" aan de Universiteit voor Humanistiek bood mij de gelegenheid om deze theorie diepgaander te bestuderen dan ik tot op heden gedaan had. Mijn vooronderstelling bij de keuze van dit onderwerp luidde namelijk dat de bevestigingstheorie van Terruwe niet alleen voor de toepassing van haptonomie maar eveneens voor het Humanistisch Raadswerk van wezenlijk belang zou kunnen zijn. Om die vooronderstelling voor de lezer inzichtelijk te maken behandel ik in deze paper achtereenvolgens de levensbeschouwelijke uitgangspunten van Terruwe, het ontstaan van de bevestigingstheorie door de "ontdekking" van de frustratieneurose, de bevestiging als psychotherapeutisch medium en het verband tussen ontkenning en zelfbevestiging in contrast met de bevestiging. Daarna behandel ik de bevestiging in een breder toepassingsperspectief: Wat is iemand bevestigen? Hoe vindt bevestiging plaats en hoe is de bevestiging kenbaar? en Wat is de betekenis van bevestiging voor zingeving? Daaruit volgend zal ik het mogelijk belang van de bevestigingstheorie van Terruwe voor de taakstelling en methode van het Humanistisch Raadswerk nader toelichten.

**[Het hele leven is een worsteling
om de ware humaniteit. (A.A.A. Terruwe)]**

Anna Terruwe (1911) promoveert in 1949 in Leiden op haar dissertatie "De neurose in het licht der rationele psychologie". Vanaf 1952 tot aan 1986 verschijnen er met een zekere regelmaat

boeken van haar hand. Een aantal van die boeken is opgenomen in de noten van deze paper. Terruwe behandelt daarin haar bevestigingstheorie in het licht van het leven, het (Rooms-Katholieke) geloof en de opvoeding van kinderen. Dr. A.A.A. Terruwe is psychiater en dat perspectief is in haar uitgangspunten duidelijk traceerbaar.

Psychische menswording

De grondslag van haar gedachtengang wordt gevormd door "het feit, dat de mens, gelijk in alles, ook in zijn gevoelsleven *een groeiend, zich ontwikkelend wezen is*". De ontwikkeling van het gevoelsleven verloopt volgens haar fasegewijs. Elke fase dient daarbij als voorwaarde voor een volgende ontwikkelingsfase. Zo ontkomt ook de ontwikkeling van het gevoelsleven volgens Terruwe niet aan de wetten zoals die gelden in de natuur waarin baby's baby's, kinderen kinderen en pubers pubers hebben moeten kunnen zijn, om uiteindelijk tot hun psychische volwassenheid uit te kunnen groeien.¹ Terruwe noemt dit ontwikkelingsproces; "psychische menswording".² In dit proces is de mens onvermijdelijk bepaald tot "*de roep van zijn diepste wezen om gelukkig te willen zijn*". Om gelukkig te zijn is het volgens haar nodig dat de mens voelt dat hij bij iemand hoort en dat hij bij iemand horen wil.³ Een belangrijk kenmerk van psychische volwassenheid is dan de volwassen liefde, waarin men gelukkig kan zijn om de uniciteit en het welzijn van de ander.⁴ Om gelukkig te kunnen zijn om het welzijn van een ander is een besef van zelfwaarde een voorwaardelijk startpunt in de groei naar een psychische volwassenheid. Het besef van zelfwaarde komt voort uit de - belangeloze - ontmoeting met een ander die mij herkent en erkent in wie ik ben en anders ben. Zo zijn mensen voor hun psychische volwassenheid onvermijdelijk bepaald tot elkaar en elkaars verscheidenheid.⁵

Samengevat zou je kunnen zeggen dat Terruwe bij haar mensbeeld drie uitgangspunten hanteert. In de eerste plaats vat zij het menselijk gevoelsleven op als een ontwikkelingsproces waarin te onderscheiden fasen elkaar moeten opvolgen opdat de mens de fase van de psychische volwassenheid bereikt. In de tweede plaats gaat zij uit van een onvermijdelijke behoefte om gelukkig te willen zijn. Deze behoefte bepaalt elk mens zodanig bij een ander mens dat daarmee de psychische volwassenwording in gang gezet wordt. Hieruit volgt mijns inziens haar derde uitgangspunt. Om gelukkig te worden is het klaarblijkelijk nodig dat *de ene mens de andere mens wil leren kennen*.⁶ Specifieker; dat de ene mens het goede van de ander wil leren kennen en de ander gelukkig wil zien. Terruwe zelf ten slotte waardeert "het mét de ánder te kunnen zijn"⁶ als de voornaamste en meest fundamentele behoefte die de mens kent.

Hoewel haar Rooms-Katholieke levensbeschouwing zeker in aanmerking genomen moet worden mogen we toch veronderstellen dat Terruwes levensbeschouwing in belangrijke mate bepaald wordt door haar professionele activiteiten. Met name de "ontdekking" van de frustratieneurose is van belang geweest voor haar ideeën over psychische menswording en de bevestiging die zij daarvoor nodig achtte. Het is daarom dat ik uitgebreid stil wil staan bij haar psychologische beschouwing zoals die beschreven is in haar boek "De frustratieneurose".⁷

erkennt
inbetrokken -

De frustratieneurose

Het ziektebeeld dat zij heeft onderscheiden van de tot dan toe door Freud beschreven verdringingsneurose is de frustratieneurose. Bij de frustratieneurose is er geen sprake van een verdringing maar juist van een gefrustreerd zijn van natuurlijke, sensitieve behoeften⁸, de gevoelsbevestiging is uitgebleven én wordt als een gemis ervaren.⁹ In “De frustratieneurose” wordt dit geïllustreerd door de casuïstiek die voor Terruwe een directe aanleiding was om over haar interventies anders te gaan nadenken.

“Het was een meisje van 25 jaar, doctoranda in de wis- en natuurkunde, uitermate intelligent, maar met een uitgesproken infantiel gebleven gevoelsleven. Zij was zeer angstig en ik had de diagnose voorlopig gezocht in het beeld van de door energie gecamoufleerde angstneurose. Ik kon echter, ondanks mijn pogingen in die richting, niet het verdringingsmechanisme ontdekken en er was weinig voortgang in de toestand te bespeuren. Op zekere dag zeide toen de patiënte tegen mij: “Dokter, alles wat U doet, raakt mij niet. Ik zit al een half jaar hier bij U op de commode en steek mijn armpjes naar U uit; maar U neemt mij niet op”.¹⁰

Na deze “eye-opener” ziet Terruwe in haar praktijk steeds vaker signalen die erop wijzen dat kinderen die gefrustreerd zijn geworden in hun natuurlijk verlangen naar veiligheid en tederheid een neurose kunnen ontwikkelen die duidelijk verschilt met die van andere neurosebeelden. In de loop van de tijd wordt haar door onderzoek duidelijk wat de diagnostische en therapeutische consequenties zijn van haar bevindingen.¹¹

Omdat ik, mede op basis van mijn praktijkervaring, veronderstel dat de beschreven symptomatologie sterke overeenkomsten vertoont met hoe mensen zich kunnen voelen en zich kunnen gedragen in crisissituaties sta ik ook daar - uitvoeriger dan ogenschijnlijk het karakter van het raadswerk van mijn vraagt - bij stil.

De symptomen van de frustratieneurose¹² zijn volgens Terruwe: (a) *Een infantiel-egocentrisch gevoelsleven*. Iemand met een infantiel-egocentrisch gevoelsleven zal steeds proberen anderen “naar zich te ordenen”. Dat wil zeggen dat hij zal proberen anderen zodanig te regisseren dat zij steeds rekening met hem zullen houden. In tegenstelling tot een rationele relatie (zakelijke relaties en kennissen) is er een onvermogen om met de ander een gevoelsrelatie (vriendschap) aan te gaan. (b) *Een fundamenteel gevoel van onzekerheid*.¹³ Het kind heeft het instinctief nodig te ervaren dat het niet alleen is, dat er iemand is “die zich ‘zijn’ aantrekt”. Wanneer deze bevestigende aandacht (die in eerste instantie vooral lichamelijk voelbaar is) in het vroege leven gemist wordt blijft de mens in een psychisch onbevredigde toestand. Terruwe veronderstelt dat hier de diepste oorzaak (het fundament) ligt van een gevoelonzekerheid. De andere oorzaak van hun gevoelonzekerheid ligt in het gevoelde verschil tussen hun volwassen leeftijd en hun kinderlijke gevoelsinstelling. (c) *Een sterk gevoel van minderwaardigheid*. Het gaat hierbij om een sterk gevoel van tekort te schieten ten aanzien van eigen lichaam, uiterlijk, kennis, kunde of geweten wat het gevolg is van hun onzekerheid. Terruwe: “Zij staan wantrouwig tegenover iedere genegenheid en als men zich

aan hen toewijdt en goed voor hen is, blijven zij steeds twijfelen, of men echt wel van hen houdt". Deze drie symptomen noemt zij "de ene zijde van het psychische beeld". De andere zijde wordt geformuleerd in het onderscheid dat zij maakt tussen de frustratieneurose en de verdringingsneurose. Volledigheidshalve: (d) Bij de frustratieneurose is er *geen* toename van angst of "energie" zoals dat bij de verdringingsneurose wel het geval is: als bij de verdringingsneurose de angst primair is en de ontwikkeling secundair dan ligt dat accent bij de frustratieneurose net andersom. (e) Mensen die last hebben van een frustratieneurose *kunnen genieten*, mensen die last hebben van een verdringingsneurose daarentegen niet. De laatsten worden geremd in hun overgave aan het goede, de eersten zijn *op zoek naar deze overgave*. (f) Bij verdringingsneurose is er altijd een object dat aanleiding geeft tot verdringing. Bij de frustratieneurosen is er niet zozeer een object dat aanleiding geeft tot angst maar meer *het gevoel niet aangepast te zijn aan de omstandigheden*.

Samenvattend zou je dus kunnen zeggen dat: er volgens Terruwe sprake is van een frustratieneurose als iemand last heeft van een achterblijven van zijn gevoel waarbij dat tot uitdrukking komt in het besef zich niet op een volwassen manier te kunnen verhouden tot anderen, zich onzeker en zich minderwaardig voelt. Angst, schuldgevoelens, depressiviteit en agressiviteit kunnen daar uitdrukking aan geven. Ter onderscheiding van de verdringingsneurosen wordt door Terruwe opgemerkt dat bij de frustratieneurose het verschijningsbeeld van de symptomen een statisch karakter heeft. Tevens is het opmerkelijk dat de persoon in kwestie, zoals zij dat zegt, "een vrije gevoelsinstelling ten aanzien van het zinnelijk goed" behoudt (= de mogelijkheid tot het kunnen genieten, nvh). Tot zover de psychopathologie van de frustratieneurose.

Bevestiging als medicijn

Het eerste dat iemand in zijn leven nodig heeft is een bevestiging van zijn 'zijn'.¹⁴ In "Geloven zonder angst en vrees" noemt Terruwe 'bevestiging' dan ook het meest adequate geneesmiddel voor de mens die zelf niet in staat is om goed contact te maken, die daarin angstig is of zich minderwaardig voelt.¹⁵ In eerste instantie gebeurt de bevestiging idealiter op tactiele wijze. In tweede instantie verbaal. Terruwe maakt hierbij een onderscheid tussen een vrouwelijke en een mannelijke benadering: de bevestiging door de vrouw zou meer tactiel (gevoelsmatig) van aard zijn terwijl die van de man meer verbaal (rationeel) zou zijn. Maar – zo relateert zij dit onderscheid - gevoelsbevestiging is zowel voor de man als voor de vrouw van groot belang¹⁶: "(...)wat zij (lees: de cliënt, nvh) verlangt, en wat zij behoeft, zijn tactiele uitingen, die uit echte liefde voortkomen (...) zij moeten voelen, dat zij geaccepteerd worden (...)." De cliënt vraagt dus a. gevoelsbevestiging door genegenheid en sympathie te tonen. Daarbij is bekwaamheid en deskundigheid van secundair belang omdat dat niet zozeer appelleert aan het gevoel van de cliënt maar meer aan het verstand. De hulpverlener -tot wie de cliënt zich als een kind verhoudt- zal met inachtneming van de verhoudingen, werkelijk sympathie (geduld, hartelijkheid, meelevens en toewijding) moeten tonen voor de hulpvrager. Maar de volwassen cliënt heeft niet genoeg aan gevoelsbevestiging alleen, die heeft ook b. de goedkeuring nodig van de therapeut. Terruwe noemt dat laatste *de bevestiging van de persoon*.¹⁷ De gevoelsbevestiging en de persoonsbevestiging

vormen het fundament van de psychische uitgroei die overeenkomstig de natuurlijk groei¹⁸ zich fasegewijs en in geleidelijkheid zal moeten gaan voltrekken. De therapie van de frustratieneurose komt er in de woorden van A.W. Mante op neer dat “de therapeut de patiënt alsnog die waardering en zorg, liefde en tederheid schenkt, die deze in zijn jeugd heeft moeten ontberen, zodat zijn gevoelsleven zich alsnog ontplooit. Dit schenken van waardering aan de ander, waardoor die ander voelt en weet geaccepteerd te zijn zoals hij is en goed te zijn zoals hij is, geeft hem ook zelfrespect en gevoel van eigenwaarde. Hij wordt als het ware aangemoedigd om de in hem sluimerende mogelijkheden tot werkelijkheid te laten worden en daarmee wordt hij ‘bevestigd’ in zijn ‘zijn’.”¹⁹

Wat als de mens niet bevestigd is?

Als de mens niet bevestigd is, blijft hij volgens Terruwe, altijd en noodzakelijk, zelfs tot op hoge leeftijd, nog streven naar bevestiging. Ter compensatie van een gebrek aan bevestiging door een ander, kan hij zichzelf bevestigen. Dat kan iemand doen door zichzelf ten opzichte van een ander ‘groot’ te maken. Imagebuilding, statusverwerving, carrièredwang, naijver, betutteling, overbezorgdheid, achterdocht en gierigheid zijn daar relatief onschuldige voorbeelden van. Maar pogingen tot zelfbevestiging kunnen ook direct ten koste gaan van anderen. Leedvermaak, roddel, intimidatie, vandalisme, ongewenste intimiteiten, verkrachting en zelfs doodslag zijn volgens Terruwe eigenlijk ernstige pogingen tot zelfbevestiging.²⁰ In het licht van bovenstaande is zelfbevestiging voor Terruwe daarom de grootste utopie die er in het leven bestaat.²¹ Zelfbevestiging in deze betekenis, beschadigt niet alleen de ander maar het ontkent tevens de goedheid en zelfs het bestaansrecht van de ander. Iedere poging om de ander niet te willen zien, niet te willen kennen is een ontkenning van de ander. Het is de ander van je afstoten en is daarmee een vorm van polarisatie, een verwijdering, die de ontmoeting en daarmee de kans op bevestiging onmogelijk maakt.

Wat is iemand ‘bevestigen’?

In ‘Bevestigend samenleven’ zegt Dr. I. Verhack dat bevestigen op de eerste plaats een ‘laten-zijn’ is.²² Het gaat hem dus om een attitude die ruimte biedt voor de eigenheid van de ander. Terruwe geeft daarvan een mooi voorbeeld in “Geef mij je hand”:

“De man vertelde mij dat hij eens als kind op straat speelde en in een gevecht moet een grotere jongen geslagen en verslagen werd. Zijn moeder had door het raam kijkend alles zien gebeuren. Huilend en schreeuwend was hij naar binnen gekomen en minuten lang vulde hij het huis met zijn gesnik. Zijn moeder bleef rustig in de kamer doorwerken. Er kwam geen woord van haar naar hem dat verwijt was of vermaning; niet ‘dat hij ook niet spelen moest met zoveel oudere jongens’; niet ‘dat hij ook niet luisteren wilde als zijn vader hem dat zei’; geen bevel tot stil-zijn nadat het huilen lang genoeg geduurd had. En eindelijk, na vele minuten, sprak ze de woorden die de jongen nooit meer vergat in zijn leven en die hem de liefde van zijn moeder zo onweerstaanbaar nabij gebracht hadden. Ze zei: “Heb je verdriet, Keesje?”²³

Maar dit 'laten-zijn' heeft nog meer in zich dan dit voorbeeld duidelijk maakt. Het is meer dan een gedogen, meer dan een dulden, meer dan een toelaten. Bevestigen is volgens Verhack ook de andere mens als een 'jij' verwelkomen en opnemen in onze intersubjectieve leefwereld en ontmoetingsruimte.

In een boodschap die zij uitspreekt op zondag 21 januari 1973 voor de KRO radio zegt Terruwe het zelf zo: "Bevestiging wil zeggen: Jij mag zijn wie je bent - en zoals je bent - met fouten en gebreken - *om te kunnen worden, die je in aanleg bent*, maar zoals je je nog niet kunt vertonen - en je mag het worden op jouw wijze en in jouw uur (leestekens redactie radioprogramma Kruispunt, cursivering nvh)."²⁴ Bevestiging is dus volgens Terruwe een *onthulling* van het wezen van de ander zodat hij kan gaan worden wie hij in potentie al is. Voor deze onthulling en voor dit wordingsproces is ruimte nodig. Verhack: "Daartoe moet diegene die bevestigt ook in zichzelf iets oepenen, misschien zelfs prijsgeven, om in zichzelf de ruimte voor de ander te kunnen maken." Als ik vanuit die openheid de ander aan zichzelf bekend maak als zijnde 'goed' wordt ik onvermijdelijk eveneens zelf aan de ander onthuld als goed. Er is in de bevestiging dan ook sprake van een *wederzijdse* goedheidsonthulling tussen mensen.²⁵ Deze wederkerigheid gaat zover dat Terruwe, met betrekking tot de bevestiging, spreekt over "de ander onlosmakelijk aan mij binden" of "de ander onlosmakelijk vastmaken aan onszelf". Het gaat hierbij echter wel om een binding zonder angst en dwang. Ik zou willen zeggen: een binding in 'weerhoudende liefde' omdat Terruwe in de spanning van deze uitdrukking adequaat de afstand schetst tussen binding en het gewenste behoud van ieders eigenheid. Weerhoudende liefde is volgens haar namelijk; liefde of bevestiging die toegesneden is op de ontvanger. Zo is de intentionaliteit van de liefde van een ouder voor zijn kind anders dan de intentionaliteit van de liefde van diezelfde ouder voor zijn partner. Zoals Terruwe het formuleert: "...als de liefde om de een of andere reden niet ontvangen kan worden, is het de hoogste vorm van liefde, deze liefde niet te laten uitvloeien. Dit is dikwijls de liefde op haar tederst; zij respecteert de ander in zijn niet-zijn en in zijn niet-kunnen".²⁶ Met andere woorden: iemand bevestigen is geen pose of een truc. Bevestigen is de ander persoonlijk in zijn 'zijn en niet-zijn' en in zijn 'worden en niet-kunnen' dienen. Bevestiging vraagt om een persoonlijk engagement.

Hoe vindt 'bevestiging' plaats?²⁷

We zagen reeds eerder dat ook Terruwe ervan uitgaat dat de mens van nature behoefte heeft aan contact met andere mensen. Deze behoefte wordt volgens haar gevoed door een gevoel wat hem vraagt voor de ander(en) 'een goed' te zijn en om eveneens als een goed mens erkend te kunnen worden. Vanuit deze behoefte beweegt de mens zich naar de andere.

Indien diezelfde mens geconstitueerd is met de mogelijkheid tot het aangaan van gevoelscontacten kan hij een ander mens met onbaatzuchtige openheid tegemoet treden. Indien hij daarbij de ander als 'goed' herkent, wat een zekere mate van zelfoverstijging vraagt, en de ander deze herkenning opmerkt én ontvangen wil²⁸, kan een sensatie van welbehagen in beiden lichamen voelbaar worden. *Deze lichamelijke sensatie maakt het mensen mogelijk de bevestiging van een ander te leren herkennen*. Bevestiging is dus lichamen kenbaar. Deze ervaring maakt de receptor bewust van zijn eigenwaarde waardoor het welbehagen in zichzelf verder versterkt wordt. Als de receptor

zich vervolgens niet afsluit maar zich open blijft stellen, zal zijn gevoel, op zijn beurt, naar de ander toe merkbaar zijn. Indien de primaire factor zich daarvoor ontvankelijk toont is er sprake van een wederkerig gevoelscontact en daarmee van wederzijdse bevestiging.

Bevestiging en zingeving

Wanneer de bevestiging mensen voor het aangaan van contacten ontsluit (opent) dan is de mens naarmate hij zelf meer ontsloten raakt ook in staat anderen te ontsluiten en is hij in staat om zinnen waarde-onthullend op te kunnen treden. "Dit", zegt Terruwe, "is nu waar-menselijk functioneren - en het gelukkig zijn."²⁹ Bevestigen en bevestigd worden is in deze opvatting, dus echt mens-zijn en tegelijkertijd gelukkig zijn. Bevestigen en bevestigd worden geeft zin aan het leven omdat, zoals reeds opgemerkt is, de ervaring van wederkerigheid de vervulling is van de "meest fundamentele behoefte die de mens kent". Iedere keer wanneer het zich voordoet zal deze zinervaring, volgens Terruwe, iets bijdragen aan de volheid van het bestaan, aan een gevoel van zekerheid en aan de ervaring van de eigen waardigheid. Door de verandering in het beleven van het "eigen zijn" verandert ook het leven van *het andere zijn*. Terruwe: "in dat gevoel van eigenwaarde, dat mij geschonken is, is het mij mogelijk de dingen van de wereld te onderkennen, niet alleen als goed in zich, maar als goed voor mij, (...), en als zodanig mijzelf te beleven aan de wereld der dingen: het brengt mij tot een 'in de wereld zijn'."³⁰ Psychische menswording heeft dus kennelijk ook consequenties voor de positie van waaruit het leven beschouwd gaat worden. Het brengt de mens, volgens Terruwe, van een '*kennendzichzelfaantreffen in de wereld*' tot een '*voelendzichzelfhuisvoelen in de wereld*'.³¹ Anders gezegd: het brengt de mens vanuit 'enopdewereldzijn' tot 'een *in de wereld zijn*'.

**[Juist troost moet bij uitstek bevestiging inhouden,
wil troost verlossen, verruimen en verblijden. (Terruwe)]**

Bevestiging en raadswerk

De bevestigingstheorie is ontstaan uit Terruwes inzicht dat de mens de ander nodig heeft om gelukkig te kunnen worden. Bevestiging is binnen haar theorie een adequate methode voor de behandeling van mensen die last hebben van een frustratieneurose. Tot zover heeft haar theorie een psycho-therapeutisch belang. Deze waarde wordt echter overstegen door het belang van de bevestiging als fundamentele *zijnskwaliteit* voor het mens-zijn in heel zijn breedte en diepte.³² Het gaat Terruwe niet alleen om de kwaliteit van de psycho-therapie; haar zorg en inspanningen beogen ook de verbetering van de kwaliteit van de menselijke omgang in het algemeen. Ik zou willen zeggen: het gaat haar om de kwaliteit van leven. Het is vanwege deze waarde dat de bevestigingstheorie, naar mijn mening, niet alleen binnen de psychotherapie of binnen haptonomische begeleiding maar ook binnen het humanistisch raadswerk serieuze aandacht verdient. Ik vermoed namelijk dat de bevestiging in het licht van een zijns-kwaliteit ook bij existentiële problematiek niet alleen een noodzakelijke basis-attitude is maar wellicht ook een goede methode is voor hulp bij levensvragen.

Basis als taakstelling

Zoals we gezien hebben veronderstelt Terruwe dat de bevestiging van het gevoel en van de persoon een facilitatie kan zijn van een open bestaanswijze. Bevestiging geeft dus toegang tot een *ruimere* belevingswereld. De ruimte die aldus ontstaat is het begin van de 'psychische menswording' die zich fasegewijs zal kunnen ontwikkelen tot een 'psychische volwassenheid' die gekenmerkt wordt door een volwassen, onbaatzuchtige liefde die vreugde biedt en een zich welbevinden in de wereld.³³ 'Toepassing' van de bevestiging heeft dus volgens Terruwe een 'ruimere belevingswereld' en een 'zich welbevinden' tot gevolg. Ik merk op dat deze 'effecten' grote overeenkomsten vertonen met respectievelijk de 'verruiming' en de 'verlichting' die mr. dr. A.A.M. Jorna aanduidt als taakstelling voor het Humanistisch Raadswerk.³⁴ Ik meen, onder verwijzing naar en met instemming van zijn taakstelling, dat de 'bevestiging' dan ook als generale taakstelling van het Humanistisch Raadswerk opgevat zou kunnen worden.

Bevestiging: attitude en methode

Bevestiging is geen techniek. Bevestigen impliceert een persoonlijke betrokkenheid op en met de ander waarbij ruimte vrijkomt voor een wederzijdse goedheidsontthulling. Bevestiging *als methode* blijft daarmee beperkt tot *de wil om de ander te leren kennen*. Maar de attitude om de ander te willen kennen is wel iedere keer noodzakelijk voor de facilitatie van een gevoelscontact. Bevestiging is daarmee onvermijdelijk attitude *en* methode.

Beperking en aanmoediging

Het effect van de facilitatie en het verloop van het contact zullen in belangrijke mate bepaald worden door de cliënt; tot hoever de cliënt zich wil laten kennen en door zijn behoefte aan bevestiging. Vanwege de wederkerigheid van het bevestigend contact zal dat eveneens gelden voor degene die bijstand verstrekt. Ook het 'niet-kunnen' van de raadsman limiteert de reikwijdte van de bijstand. Het tekent de kwaliteit van de hulpverlener als hij in het contact met de ander zich bewust wil worden van, en ernstig rekening houdt met zijn beperking(en). Anderszins mag de hulpverlener door de wederkerigheid van de bevestiging, erop vertrouwen dat de bevestiging niet alleen bij zal dragen aan de ontwikkeling van de cliënt maar ook zal bijdragen aan de ontwikkeling van hemzelf. Daardoor kan elk bevestigend contact een zinvolle stimulans zijn voor de ontwikkeling van *deskundigheid en persoonlijkheid* van raadsman en raadvrouw.

Tenslotte

Tijdens de periode waarin ik bezig was met het schrijven van dit paper zond de IKON-televisie een documentaire uit over Ulrike Meinhof, voormalig lid van de gevreesde Rote Armee Fraktion. In het schrille contrast tussen haar ideologie en de ideologie zoals die mij van Terruwe bekend geworden was, kwam ik tot het besef dat de consequenties van een mens-maatschappelijk engagement radicaal kunnen divergeren. Daar waar Meinhof haar betrokkenheid met de onderdrukten vertaalt in een gewelddadige aanval op de manco's van het nuttigheidsstreven zoals zich dat nadrukkelijk manifesteerde in de wederopbouw van de voormalige Bondsrepubliek

Duitsland, wijst Terruwe ons op de mogelijkheid om het goede, wat in potentie in ieder mens aanwezig is, te faciliteren. Daar waar Meinhof ernstig teleurgesteld raakt in de liefde en haar hoop nog slechts tot uitdrukking kan brengen in een rechtstreekse agressie tegen de exponenten van de maatschappelijke repressie, houdt Terruwe ons voor dat de liefde waard is in de hoop op een betere toekomst.

**[Alles van waarde is weerloos
(Lucebert)]**

Hoewel ik me in belangrijke mate kan verplaatsen in de frustraties van Meinhof (de valkuil van elk engagement) kies ik - als ik te kiezen heb - toch voor het liefdevolle optimisme van Terruwe omdat ik niet kan geloven in een humanere wereld als die door geweld tot stand gebracht zou moeten worden. Bij Meinhof werd haar keuze bepaald door de tegenstelling; een deel te zijn van het probleem of een deel te zijn van de oplossing. Ik meen dat als je geweld kiest als middel tot oplossing je tezelfdertijd een ernstig probleem creëert. Beter is het, volgens mij, te kiezen voor de weerhoudende liefde, laten we zeggen; voor de kunst van de onbaatzuchtige liefde, want ik geloof dat uiteindelijk slechts onbaatzuchtigheid dat kan laten bestaan wat waarde heeft.

Noten

1. De Frustratieneurose, Dr. A.A.A. Terruwe, Romen, Roermond, 1972, blz. 7-8.
2. Mens-Geworden Zijn en Bevestiging, Dr. A.A.A. Terruwe, De Tijdstroom, Lochem, 1973, blz. 15.
3. Handen op de Rug, Gesprek van Ad Langebent met Dr. A. Terruwe, De Tijdstroom, Lochem, 1974, blz. 4.
4. Zie 3, blz. 13: "pluriformiteit met name is een eis van de liefde zelf, een uitdrukking van behoeven van eigenheid van mensen onder elkaar".
5. Interessant is het om deze gedachtengang te vergelijken met die van de Franse filosoof Levinas. Zie daarvoor bijvoorbeeld Admirable commercium ofte wonderbaarlijk ruilverkeer' van Drs. P.M. Rombaut op blz. 63-68 in Bevestigend Samenleven, Prof. dr. H. Vekeman (ed.), Frank Runge, Köln (D), 1987
6. Geef Mij Je Hand, Dr. A.A.A. Terruwe, De Tijdstroom, Lochem, 1978, blz. 23. "Het met de ander te kunnen zijn" is een citaat van Heidegger.
7. In 1962 verschijnt de eerste druk van De Frustratieneurose bij Romen in Roermond. In 1981 verschijnt de vijfde en tot nu toe laatste druk bij De Tijdstroom te Lochem. Voor deze paper gebruik ik de derde druk uit 1972.
8. Zie 1 blz. 9. En voor een kritisch commentaar op haar onderscheid tussen deze neurosen, zie onder andere haar collega Dr. J.J.C. Marlet op blz. 69-79 in Bevestigend Samenleven, Prof. dr. H. Vekeman (ed.), Frank Runge, Köln (D), 1987.
9. Geloven Zonder Angst En Vrees, Dr. A.A.A. Terruwe, Romen, Roermond, 1973, op blz. 44 staat: "De kennis van het goed in zijn prilste vorm begint in het ervaren van het gemis."
10. Zie 1 blz. 4-5.
11. Zie 6, blz. 20.
12. Voor een uitgebreide beschrijving van de symptomatologie zie 1 blz. 11-46.
13. Op blz. 15, In Geloven Zonder Angst En Vrees, voegt zij daar aan toe dat het zou gaan om een zeer diepe levensangst.
14. Zie 1, blz. 60.
15. Zie 9, blz. 15.
16. Zie 1, blz. 61 en 68.
17. Zie 1, blz. 63.

18. "De natuur zijn gang laat gaan" (Terruwe).
19. 'Werk en Leer van mev. dr. A.A.A. Terruwe' door Dr. A.W. Mante, blz. 21-36 in Bevestigend Samenleven, Prof. dr. H. Vekeman (ed.), Frank Runge, Köln (D), 1987.
20. Zie 2, blz. 23-34.
21. Zie 3, blz. 6.
22. "Een filosofische kijk op bevestiging" door Dr. I. Verhack, blz. 51-62 in Bevestigend Samenleven, Prof. dr. H. Vekeman (ed.), Frank Runge, Köln (D), 1987.
23. Zie 6, blz. 50.
24. Blijft het Duister nu ons Licht?, Dr. A.A.A. Terruwe, tekst van een toespraak voor het programma 'Kruispunt' van de KRO op zondag 21 januari 1973, blz. 5.
25. Zie 2, blz. 16.
26. Zie 9, blz. 40.
27. Zie 9, blz. 34-36.
28. Zie 3, blz. 5: "Aangeraakt willen worden door de herkenning".
29. Zie 2, blz. 17.
30. Zie 9, blz. 36.
31. Zie 2, blz. 14.
32. Zie 3, blz. 7-9. In het vraaggesprek met Langebent analyseert zij vanuit haar visie de oplossing van de gijzeling van de Franse ambassadeur in september 1974. Zie ook 19, blz. 35.
33. Onbaatzuchtig geven en ontvangen is het geven en ontvangen zonder dat daar wat tegenover moet komen te staan. Met andere woorden dat is iemand iets schenken zonder op een tegengifft te hopen of dat is van iemand iets ontvangen zonder bij zichzelf de behoefte te voelen opkomen een tegenprestatie te moeten leveren. Onbaatzuchtig ontvangen drukt, volgens Terruwe, een grotere geopenheid uit dan onbaatzuchtig geven. Onbaatzuchtig ontvangen vereist dan ook, volgens haar, een dieper menselijk gerijpt zijn (Zie 2, blz. 19).
34. Uit mijn Collegedictaat; gemaakt op 28 mei 1997. College in het kader van de cursus Systeem en Zorg deel II gehouden door hoofddocent Praktische humanistiek, mr. dr. A.A.M. Jorna.

Overige geraadpleegde literatuur:

Grondbeginselen van Levenskunst, Dr. A.A.A. Terruwe, 1968

Dr. A. Terruwe en Het Menselijk Geluk, tekst van een KRO-televisieprogramma gemaakt door Willibrord Frequin, uitgezonden op 18 mei 1971.

De Liefde Bouwt een Woning, Dr. A.A.A. Terruwe, Romm, Roermond, 1972

Naschrift Redactie:

"Met weerhoudende liefde" is een paper van Nico van Hal uit 1997 ter afsluiting van het studieonderdeel Systeem en Zorg II van de Universiteit voor Humanistiek. Het werd eerder gepubliceerd in ABRI – Tijdschrift voor bevestigend samenleven, dr.A.Terruwe Stichting, oktober 1999. Dit is een herpublicatie met toestemming van de auteur, gezien het belang voor haptonomisch geschoolde lezers.

Bij de inleidende opmerkingen in ABRI (p.2) schrijft mevrouw van Breemen: "Zijn studie oogstte hoge waardering van dr. Anna Terruwe 'Hij maakt geen fouten; hij laat mij in mijn waarde en richt zich op de waarheid over de mens'".

academie

VOOR
haptonomie

De Academie voor Haptonomie is een erkend opleidingsinstituut met een gevarieerd aanbod aan opleidingen en cursussen op het gebied van

HAPTONOMIE

Aanbod opleidingen (deeltijd)

- Basisopleiding in de Haptonomie (tweejarig)
- Opleiding in de Haptotherapie (vierjarig)
- Open Leergang Communicatie (eenjarig)
- Opleiding Tillen en Verplaatsen (eenjarig)

Overig

- Introductie cursussen
- Deskundigheidsbevordering
- Nascholing

OPEN DAG: ZATERDAG 5 APRIL 2003

Kijk voor meer informatie op: www.haptonomie.nl

Of vraag de gratis informatiegids aan: 0343-515178

Per e-mail: info@haptonomie.nl

Het besluit dat het genoeg is, is een heilig besluit

Schrijver/tekenaar Marten Toonder:

Auteur: Hans van Dam

Ethicus, verpleegkundige,

docent neurologie, redactie

lid Relevant.

Met welwillende toestemming overgenomen uit Relevant, tijdschrift van de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Eurhanasie (NWE) te Amsterdam

Al bij zijn leven is duidelijk dat Marten Toonder (90) in zijn schepping van Olie B. Bommel en diens trouwe metgezel Tom Poes, zijn dood royaal zal overleven. Maar dat maakt voor hem het laatste traject niet veel begaanbaarder. Na 35 jaar in Ierland gewoond te hebben, woont hij nu in een klein tweekamerappartement in het Rosa Spierhuis in Laren. Het leven laat hem geen andere keus. Tweemaal is hij getrouwd, beide vrouwen zijn overleden. Ook zijn vier kinderen zijn hem ontvallen. En langzaam maar zeker laat zijn lichaam hem ook in de steek. In een gesprek dat geen einde kent, praat Marten Toonder over het leven, de geest, veroudering, onthechting, eenzaamheid en de treuzelende dood. En over wat hij het meest vanzelfsprekend noemt: op een zelfgekozen moment mogen sterven.

Boeddha zei: je moet onthechten. Ik heb dat altijd een heel strenge eis gevonden. Zoiets als: gij zult niet doden, hoewel dat laatste gemakkelijker is. Met het ouder worden, ontdekte ik tot mijn verbazing dat onthechting geen inspanning vraagt, maar vanzelf gaat. Je onthecht, punt. Je moet er aan geloven. Het gebeurt, of je het wilt of niet. In die zin moet je inderdaad onthechten. Dat gebeurt als je maar oud genoeg wordt. Ik ervaar dat dagelijks. Je daden, je werk, je bezittingen, ze doen er steeds minder toe. Op een zeker moment zijn ze zelfs een sta in de weg en moeten ze letterlijk weg. Ze hebben hun tijd gehad. Tegelijkertijd is dit maar de helft van het verhaal. Want die onthechting is onthechting aan stof, aan materie. En onthechting vindt plaats om vrijheid van geest te krijgen. De geest heeft z'n tijd nooit gehad. Integendeel: de geest groeit zich vrij. Vrij van materie, van stof, van het lichaam waar de geest tijdens het leven aan is gebonden.

“Het zou heel gewoon moeten zijn dat de ene mens de ander het recht geeft om zichzelf het bittere einde te besparen”.

Dit denken is bepaald niet eigen aan onze tijd. Alom is er verkrampde hechting aan stof. Aan geld, verworvenheden, prestaties, curriculum, bezit. En aan het lichaam. Men zou het lichaam wel honderd of duizend jaar willen laten worden. Alsof het stoffelijke alles is. Ik bepleit geen verwaarlozing van het lichaam, maar onderstreep dat materie niet het hele bestaan is. Al het stoffelijke vergaat. Ook wat zichzelf lang overleeft: de Nachtwacht van Rembrandt, een symfonie

van Beethoven, het werk van Kafka. Maar niet de geest. Geest is: wat iemand of iets zegt, uitdrukt, overbrengt. Ook de woorden die nu hier staan. Omdat mensen die inhoud doorgeven. Ongeweten meestal, maar daarom misschien des te krachtiger. Een verhaal, een schilderij, een muziekstuk, een woord, een blik maakt een afdruk in de geest. En die afdruk doet iets met mensen. Bijvoorbeeld net een fractie anders kijken en daardoor anders beslissen en anders doen. Hierin wordt de wereld een fractie anders. En met die fractie als geheel iets anders. Iets menselijker of onmenselijker, iets vreedzamer of vijandiger, iets leefbaarder of onleefbaarder.

Die tweedeling in stof en geest vind ik wezenlijk. Wij scharrelen rond in een materiële wereld, die hard en onbegrijpelijk is en die wij als de ware beschouwen. In die werkelijkheid verliezen wij dierbaren. Mensen die je hebben aangezien met een blik voor de eeuwigheid. Zij worden herinnering. Je mist hen vreselijk, je verdere leven lang. In mijn geval met nadruk op lang. Daar heb je weet van, omdat je hersens, je stof, je voortdurend doen herinneren. Het alleen zijn is het probleem niet, maar de afwezigheid van mensen die je begrijpen; mensen die we in de gauwigheid geestverwanten hebben genoemd. Die eenzaamheid ervaar ik dagelijks. Een reeks mensen die ik heb gekend zijn overleden. Sommigen mis ik niet of niet meer. Maar anderen vergeet ik nooit. Wat ze hebben gezegd, gedaan en bedoeld, krijgt steeds meer betekenis.

**“Voor mij is de dood niet afschrikwekkend maar een natuurlijk
sluitstuk van het leven. Hier loop onthechting op uit”.**

Hierin ervaar ik die andere waarheid, namelijk dat het feit dat iemand er niet meer is, niet de laatste waarheid is. Want het leven met die ander heeft ons mede gemaakt tot wie we zijn. Onze geest heeft er iets van opgestoken. In positieve en negatieve zin. En dát heeft blijvende waarde, die zich uitdrukt in wat je tijdens je leven doet en laat, in wat je als taak ziet. En nu kom ik bij de dood. Want die taak kan voltooid zijn. Er is gedaan wat moest worden gedaan. De geest – je “zelf”- is niet meer gebonden aan de taak waar het lichaam voor nodig was en maakt zich los. Onthechting dus. En in de vrijheid tot sterven die dan ontstaat, kan het stoffelijke leven te lang gaan duren.

Dat is precies wat ik ervaar. Mijn leven is voltooid. Ook al schrijf is nog aan een boek. Ik heb gedaan wat ik wilde doen. Ik heb op mijn manier geprobeerd om in mijn leven en werk iets bij te dragen aan een leefbaarder wereld. Mijn voetafdrukken staan in mijn verhalen. De opdracht die ik voor mezelf heb gezien, is klaar. Toch ben ik hier nog en dat moet een misverstand zijn. Ik ben negentig en bezig om tot stof te vergaan. Ik ben mijn werk voorbij en al mijn dierbaren zijn mij voorgegaan. Zeker, ik heb kleinkinderen. Het contact met hen is goed, maar hun wereld is de mijne niet. De cirkel is al lang rond en het ergert me dat de consequentie hiervan uitblijft. De dood komt, ik weet het, maar ik vind wel dat die erg lang treuzelt.

Godsdienstige verhalen hebben om de dood een web van angst geweven. Die verhalen hebben op

mij geen vat. Ze zouden dat hebben als er na de dood een hel was, of een hemel en ik weet eerlijk gezegd niet wat erger is. Voor mij is de dood niet afschrikwekkend, maar een natuurlijk sluitstuk van het leven. Hier loopt onthechting op uit. Veroudering is onthechting. En onthechting is sterven. En sterven doe je zelf. Sterven is een act, een daad. Daarom is het pleidooi van Huib Drion om oude mensen het recht te geven te beschikken over een middel om op een zelfgekozen moment te sterven, veel meer dan een mening. Het is een poging om vrijheid te geven aan de geest. Dat is: die niet te binden waar die, onder dank voor bewezen diensten, van ons stoffelijk bestaan losraakt. Een vrijheid dus waarin de dood een plaats krijgt, waarin de dood voor iemand doodgewoon mag zijn. Een vrijheid waarin een mens moet kunnen zeggen dat het genoeg is en daar consequenties aan mag verbinden. Die vrijheid is er nu niet.

Mensen kooien elkaar in geboden en verboden. Zelfs, of sterker nog, juist in dit zo heel persoonlijke, in dit meest eigene: het sterven. Veertigers weten precies wat ik moet denken en vooral dat ik moet leven. In hun verzet tegen wat “de pil van Drion” is gaan heten, zeggen mensen dat daarmee ouderen worden geminacht. Maar precies die uitspraak is een minachting van ouderen. Zij getuigt van niet luisteren en daarin van een gevaarlijk onbegrip. Hier ligt de bedding voor de moderne bevoogding, uitmondend in “gij zult leven”. Als diezelfde veertigers werkelijk zouden luisteren naar oude mensen, dan zouden de woorden hen in de keel blijven steken. Gevangen in de verhalen van de angst blokkeren zij de natuurlijke uitgang van het leven. Dat is absurd en onverdraaglijk. Maar ook tragisch: men keert zich tegen de mensen voor wie men zegt op te komen. In dit klimaat is – de euthanasiewet ten spijt – in tien, vijftien jaar tijd een sprong achterwaarts gemaakt. Mijn broer had dubbele kanker: in de hersenen en in de longen. Op een dag ging hij naar zijn huisarts en zei dat het niet verder ging. Hij keerde huiswaarts met een doosje pillen waarmee hij kon sterven. En zo gebeurde het vaker. Nu is het niet goed dat mensen in hun sterven afhankelijk zijn van helden die de moed hebben deze normale hulp te geven. Die hulp moet gewoon beschikbaar zijn, zoals Drion voorstaat.

**“Mijn leven is voltooid. Ik heb gedaan wat ik wilde doen.
Toch ben ik hier nog en dat moet een misverstand zijn”.**

Het beschikken over een veilig dodelijk middel zou mij zeer geruststellen. Nogmaals, ik ben negentig en bezig tot stof te vergaan. Mijn lichaam is bezig mij lelijk in de steek te laten. Een bitter einde gluurt om de hoek. In de onthechting aan materie rijpt de geest tot de laatste onthechting: Die van het lichaam. In die eerbiediging is waar we nu over praten, het pleidooi van Drion, het minst belangrijke omdat dit het meest voor de hand liggende is. Het zou heel gewoon moeten zijn dat de ene mens de ander het recht geeft om zichzelf het bittere einde te besparen. Dat betekent dat de middelen hiertoe beschikbaar moeten zijn. En dat de gemeenschap zo’n besluit ook draagt, in die zin dat ik er van op aan moet kunnen dat ik hulp krijg

als zo'n middel onvoldoende werkt, bijvoorbeeld omdat het sterven alsnog een martelgang wordt of ik zelfs dreig te overleven in erbarmelijke toestand. Met minder dan deze omkering kunnen we niet toe. Het besluit dat het genoeg is, is een Heilig Besluit, met hoofdletters. Als een mens zegt dat het genoeg is, is het genoeg. Of het nu om ziekte of ouderdom gaat. Het gaat hier om het laatste en tegelijk meest eigene, tere, intieme besluit dat een mens kan nemen: dat over zijn bloedeigen, materiële leven. Vrijheid te leven reikt tot in het sterven. Mensen moeten elkaar het licht in de ogen gunnen, ook als iemand de ogen voorgoed wil sluiten.

Hans van Dam

Naschrift:

De redactie vroeg aan Frans Veldman naar zijn haptonomische visie betreffende bovenstaand onderwerp. Uit Oms, Frankrijk ontvingen wij het volgende commentaar dat wij met Frans' toestemming publiceren:

"Hartelijk dank voor de toezending van het artikel betreffende Marten Toonder. Zeer belangrijk. Het is een dusdanige persoonlijke gevoelsuiting, dat daar niets aan toegevoegd behoort te worden, maar die in zijn geheel als zodanig dient te worden gerespecteerd. Ik acht het dus niet juist hier vanuit de haptonomie een beschouwing aan toe te voegen.

Met vriendelijke groeten,

Frans Veldman"

„.IK BEN THERAPEUT ! ”

FysioLogic voor:
fysiotherapie
kinderfysiotherapie
manuele therapie
oefentherapie
acupunctuur
homeopathie
podologie
logopedie

*F. Linkers de oprichter van Logic data.
Dit jaar bestaat het bedrijf inmiddels 25 jaar.*

De druk om te automatiseren neemt steeds meer toe: er worden steeds hogere eisen aan uw administratie gesteld !

Het gaat hierbij om de facturering aan zorgverzekeraars, patiënten-administratie, beroepsinhoudelijke en financiële administratie.

Deze bedrijfsmatige kant is voor velen een opgave. De zorg voor patiënten wordt als eerste beroepsmatig handelen gezien en de daaruit voortvloeiende administratie gebeurt meestal in de vrije tijd.

Wij (LogicData) weten al meer dan twintig jaar om welke administratieve taken het gaat en welke problemen daarbij om de hoek komen kijken. Al die jaren hebben wij samen met uw collega's aan de software van een geautomatiseerde administratie gesleuteld en dat heeft geleid tot het meest doordachte pakket wat er te krijgen is. Het is bekend onder de naam "FysioLogic".

Er wordt letterlijk elke werkdag aan FysioLogic gewerkt, zodat het pakket volledig up-to-date blijft.

Het programma is daardoor zó simpel en zó gebruiksvriendelijk geworden dat er geen handboek of cursus voor nodig is om er mee om te gaan.

ALS U TOCH MOET AUTOMATISEREN...

HOUD HET DAN VOORAL SIMPEL

(en wees daarbij zuinig op uw vrije tijd!)

**U kunt vrijblijvend een demonstratie aanvragen.
Uiteraard kunt u ook bellen voor meer informatie.**

Aluminiumstraat 90
(Lansinghage)
2718 RA Zoetermeer
tel: 079 - 361 76 90
fax: 079 - 361 82 95
website: www.logicdata.nl
E-mail: info@logicdata.nl

LOGIC DATA

ADVIES- EN AUTOMATISERINGSBUREAU B.V.

ELECTRO MEDICO

HAPTONOMIE BEHANDELBANKEN

Ontwikkeld in samenwerking met de haptonoom. **Compleet** geleverd met speciaal matras. De uitvoeringen zijn:

Standaard uitvoering,
2-dlg verstelbaar 80 cm breed

Art.nr. 1960 € 995.00

ELECTRO MEDICO

Electro Medico Nederland bv
Pr. Marijkestraat 4 - 8
2404 BC Alphen a/d Rijn
Tel. 0172 - 47 50 41
Fax 0172 - 49 17 28
E-mail: info@electromedico.nl

De vrouw bij de bron

Jacqueline Roelofs-v.d.Linden

Jij stelt een vraag aan mij
Aan wie geen mens iets vraagt.
Jij wendt je hoofd niet af,
Jij ziet mij staan.
Nu ik jouw dorst hier les,
Word ik opnieuw een mens.
Ik vind mijn leven weer;
Ik mag bestaan.

Jij richt jouw woord tot mij,
Met wie geen mens meer praat.
Jij wendt je blik niet af,
Jij kijkt mij aan.
Nu jij mijn dorst begrijpt
Voel ik mij steeds meer mens.
Ik krijg mijn waarde weer:
Ik mag bestaan.

Jij wekt weer hoop in mij,
Wie alle hoop verging.
Jij laat een bron van kracht
In mij ontstaan.
Nu jij mijn dorst hier lest
Ben ik voor altijd mens.
Ik zie mijn toekomst weer:
Ik mag bestaan

Over vrijheid van meningsuiting¹

Drs. Mia F.W. van Luttervelt

Mia van Luttervelt is vrijgevestigd fysiotherapeut – haptonoom – filosoof te Den Haag. In 1997 is zij aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam afgestudeerd met een scriptie "Bevestigend aanraken - een filosofisch onderzoek van de haptonomie."

Wat waar is, werkelijk waar, weet niemand. Dat geldt overal en dus ook binnen de haptonomie. Een pragmatisch waarheidscriterium voor wetenschappelijk onderzoek is het door Peirce geformuleerde uitgangspunt, 'waarheid is wat door een ideale gemeenschap als zodanig wordt opgevat'. In de gepopulariseerde versie van James betekent het pragmatisme 'waar is, wat werkt'. Ruim een eeuw daarvoor schreef Goethe "waar is, wat vruchtbaar is". Wie binnen de haptonomie wil ontdekken wat waar en van waarde is, zal zijn weg moeten vinden tussen enerzijds de terreur van de consensus en de traditie en anderzijds de babylonische spraakverwarring sinds de 'scheiding der geesten'. Het vormen van een eigen oordeel is geen eenvoudige zaak. Iedereen heeft wel een gevoel voor het ware, het mooie en het goede, maar bij enig dieper gesprek blijken deze zaken toch niet zo gemakkelijk een consensus op te leveren als aanvankelijk misschien werd gedacht. Het is goed van tijd tot tijd over dit soort dingen na te denken en gesprekken te voeren. Men zou dit filosofische reflexie kunnen noemen. Van groot belang daarvoor is gelegenheid en vrijheid van meningsuiting en verslaglegging van ervaringen en opvattingen. Vooral voor het schriftelijk openbaar maken van ervaringen en opvattingen wil dit tijdschrift ruimte bieden in de hoop dat het als platform bevruchtend zal werken op de ontwikkeling van de haptonomie, die ons allen ter harte gaat.

Om het belang van vrijheid van meningsuiting te beklemtonen volgt hier een fragment uit het boek *On Liberty* (1859) van de 'philosophical radical' John Stuart Mill (1806 – 1873).

"Ik geef toe dat de neiging van alle opvattingen om sektarisch te worden niet genezen wordt door een zo vrij mogelijke discussie, maar vaak daardoor versterkt wordt en verergerd, zodat de waarheid die gezien had behoren te worden en die niet herkend werd, des te heftiger verworpen werd doordat ze werd uitgeroepen door personen die beschouwd werden als elkaars tegenstanders. Maar het is niet op de hartstochtelijke aanhanger, maar op de kalme en meer belangeloze toeschouwer, dat het botsen van meningen zijn heilzame effect heeft. Niet het gewelddadige conflict tussen delen van de waarheid, maar het stilzwijgend onderdrukken van de helft ervan, is het kwaad dat te duchten valt; er is altijd hoop zolang er mensen gedwongen worden naar beide zijden te luisteren; juist wanneer ze slechts aandacht aan één kant geven, verharderen dwalingen en vergissingen in vooroordelen en de waarheid houdt op de werking van waarheid te hebben doordat ze overdreven wordt tot leugen. En aangezien maar weinig geestelijke gaven nog zeldzamer zijn dan het vermogen om een verstandig oordeel te vellen over twee kanten van een probleem, terwijl slechts één daarvan door een advocaat wordt vertegenwoordigd, heeft de waarheid geen kans

zolang niet elk aspect, elke opvatting die een deel van de waarheid belichaamt, advocaten vindt en bovendien op zo'n manier wordt verdedigd dat men er naar luistert.

We hebben nu de noodzaak erkend voor het geestelijk welzijn van de waarheid (waarvan elk ander welzijn afhankelijk is) van vrijheid van meningsuiting, op vier duidelijke gronden, die we nu kort zullen samenvatten:

Ten eerste, als enige mening tot zwijgen wordt gebracht, dan zou die mening, want dat kunnen we tenminste zeker weten, waar kunnen zijn. Wanneer we dit ontkennen dan matigen wij ons aan dat we onfeilbaar zijn.

Ten tweede, hoewel de tot zwijgen gebrachte mening een onjuiste kan zijn dan toch zou deze een element van de waarheid kunnen bevatten, zoals erg vaak voorkomt; aangezien de algemene of gangbare opinie over enig onderwerp zelden of nooit de gehele waarheid is, dan is het slechts door het botsen van meningen dat het resterende deel van de waarheid enige kans heeft naar voren gebracht te worden.

Ten derde, zelfs als de heersende opinie niet alleen waar is, maar de gehele waarheid bevat, tenzij deze ernstig getoetst en krachtig betwist wordt, zal zij, door de meesten van diegenen die haar ontvangen, gehouden worden op de wijze waarop zij een vooroordeel koesteren, met weinig begrip en gevoel voor rationele gronden.

Want bovendien zal, als vierde, de betekenis van een leerstelling zelf het gevaar lopen verloren te gaan of zwakker te worden en haar noodzakelijke uitwerking op het karakter en het gedrag verliezen: het dogma wordt niet meer dan een formele erkenning, die tot het goede niets bijdraagt, maar die de weg verspert en de opkomst verhindert van iedere oprechte en hartgrondige overtuiging, uit redelijke overwegingen of uit persoonlijke ondervinding¹.

Dit fragment is mij uit het hart gegrepen. Wie nog meer hierover wil lezen, leze het origineel of de vertaling in de serie van uitgeverij Boom.

Vrijheid van meningsuiting is een kostbaar goed, dat wij in dit land maar al te gemakkelijk als vanzelfsprekend veronderstellen. Maar al te vaak worden niet - welkome opvattingen ongemerkt of zelfs hardhandig onder tafel geveegd. Niet alleen de kracht van de argumenten telt, ook de geloofwaardigheid van de bringer en de sociale context waarin iets gezegd wordt. Soms is opbouwende kritiek nodig, soms keiharde afbraak van gebleken onjuistheden. Soms zacht, soms hard. Deze feitelijke gang van zaken heeft ook gevolgen voor de oordeelsvorming binnen de Nederlandse Vereniging voor Haptonomie². Mogen polemieken in dit tijdschrift en hoe netjes moeten die dan zijn? Wie bepaalt of wat iemand in dit blad schrijft klinkklare haptonomische onzin is en op grond waarvan mag dat nog wel of niet gezegd worden?

Wie weet wat het betekent om haptonomisch om te gaan met de vrijheid van meningsuiting mag het zeggen.....

1. Dit artikel is een herdruk uit Haptonomisch Contact, 1e jaargang, nr 1, dec. 1989.

2. De NVH werd in 2001 opgeheven, red.

Van: Er is...naar: Er zijn

Wim Laumans

Ik ben manisch depressief

AAN HEN DIE MIJ VEROORDELEN,

Deze kop alleen maakt mij angstig. De reikwijdte ervan neemt ieder voor zich maar. Echter de persoon, familie en aanhang kennen de diepe ellende van deze ziekte. Ik word haast zestig en hoop nog zo'n tien jaar te leven - gewoon, dat zou een geschenk uit de hemel zijn. Dit overwegend is ook een goede aanleiding om eens terug te kijken.

Nu: ik heb zelfs geen huis meer. Ik heb namelijk een palmhaantje in de elektrische oven gedaan, dat bleek chemisch te zijn in plaats van brooddeeg. Grote roetwolken verspreidden zich. De gevolgen: het appartement zat onder het roet, er was waterschade, de politie kwam en vervolgens de ziekenauto.

Ik ben geen gewone patiënt. Manisch depressief: dus de crisisdienst stond me al in de hal "op te wachten". Het ziekenhuis. Ik ben half psychotisch. Bij de inbewaringstelling ben ik nauwelijks bij mijn positieven en vertel over vieze rook, terwijl ik word beschuldigd van barbecue te hebben aangestoken in het zijkamertje. Ik ken nauwelijks nog het verschil tussen "Dichtung" und "Wahrheit".

Dan volgt automatisch het Gekkenhuis. Gesloten afdeling, isoleercel in en uit. Ik overschreeuw me als "een gek" om staande te blijven. Tijd valt weg. Ik roep gelijk een kind om mijn moeder. En de kinderen? Die zijn dat "gekke" gedrag al jaren zat en hebben afgehaakt. Ze hebben genoeg geleden. Hun moeder is een sta in de weg. Opsluiten die handel (zei vroeger hun vader die een rechter is). Dan volgt automatisch een Rechterlijke Machtiging. Voor de rest van mijn leven ben ik een gestoorde misdadiger (zes maanden minimaal) en de advocaat zweeg in alle talen. Al drie maanden wordt dit leven hier voor mij bepaald, heb nauwelijks kleren en zelfs de zon niet gezien. Tot genoegdoening van ieder zal ik verder hier permanent moeten wonen. Noch mijn kinderen of poesjes of mijn spullen terugzien. Er staat nergens een verhuishwagen.

Jaren heb ik me met hulp van vrienden kunnen redden. Finito. Polio, spina bifida, dubbele hernia, manisch depressief. "Ik heb een zieke moeder gehad, ik wil geen zieke vrouw," hoor ik mijn ex zeggen.

Over mijn kinderen kan ik alleen maar huilen. Och ja, ik word zestig en droom van vrede. Ik ben in het paradijs geboren en leef nu in de hel. (L'enfer, c'est l'autre, de hel is de ander). Ik besta namelijk nog. Ik verlang zo naar huis.

Om redenen van privacy blijft de schrijfster anoniem, naam en adres zijn bij de redactie bekend.

Er is..., is de werkelijkheid die de joodse filosoof Levinas en velen met hem ervaren hebben in het concentratiekamp in de Tweede Wereldoorlog. De werkelijkheid van geen zeggenschap hebben over het eigen bestaan. De werkelijkheid van geen perspectief hebben, van zinloosheid, van wanhoop, van geleefd worden, van overgeleverd zijn, van geen afstand...; geen afstand waardoor je er niets over kunt zeggen, niet over kunt praten, omdat het ervaren er eerder is dan het verwoorden.

Van een oude schoolvriendin kreeg ik nevenstaande brief, ("Aan hen die wij veroordelen") een in bewaringstelling, haar persoonlijke concentratiekamp (zie pagina hiernaast).

Meer dan veertig jaar zit er tussen. Ik heb haar opgezocht en we hebben elkaanders hand vastgehouden en veertig jaar vielen zo weg.

Op het moment, dat ik dacht: "Nu ga ik weer naar huis," sprak zij: "Ga nu maar weer naar huis." Het was goed..... en helpen kan ik haar niet.

We waren kinderen en voelden ons bij elkaar op ons gemak.

We waren het niet eens met de volwassen wereld. Die wereld was naar ons gevoel niet goed. We konden benoemen wat we niet goed vonden en hoe de wereld zou moeten zijn: een ideale wereld, een wereld van begrip en ruimte, een wereld waar je mocht zijn die je was, waar je je niet hoefde aan te passen aan voor ons gevoel belachelijke normen, waartegen je wel in verzet moest komen, een verzet dat stukliep op autoriteit. We voelden ons existentialisten, we lazen Sartre en vonden dat in de volwassen wereld iedereen vuile handen had en dat de werkelijkheid van de 'vernietende' blik de enige werkelijkheid was.

Wij hadden een vriendschap met een con-science, een samen-weten, een gezamenlijk weten, een ge-weten. Wat we gemeen hadden was dat we het echte leven nog niet aan konden, dat we nog niet volwassen waren en eigenlijk helemaal niet volwassen wilden zijn. We wilden niet leven in een wereld waarin je bang moest zijn voor een ander en waarin de waarde die iemand had werd afgemeten aan het geld dat hij had.

De grote mensenwereld verafschuwden we. Die wereld vereiste een aanpassing die te ver ging. Hoe kan je volwassen worden in een wereld waarin je niet de ruimte krijgt om van mening te verschillen, om anders te denken?

In 1966 verschijnt de Nederlandse vertaling van 'Totalité et Infini' van Levinas, waarin het denkbeeld van de totaliteit beschreven wordt, als zijnde de eenheid van denken van de gevestigde orde en daarmee het ontzeggen van het recht op een eigen mening, dus een wereld van aanpassing, van de reductie van het andere tot hetzelfde.

Levinas beschrijft dit in de tegenstelling van 'hetzelfde' en 'het andere', waarbij 'de wereld van hetzelfde' in ieder geval het niet kunnen uiten van de eigen mening inhoudt; bij het wel uiten van de eigen mening is het oorlog. Het is buigen of barsten. Een afwijkende mening is officieel niet toegestaan.

Tegenover dit enkelvoudige, dit monisme, staat de meervoudigheid, het pluralisme: er is ruimte om een andere mening te hebben zonder dat dit ruzie betekent. In deze wereld is het boeiend om van mening te verschillen, omdat dit de uitdaging inhoudt om tot een gesprek te komen. Dan ga je niet in gesprek om de ander toch te overtuigen van jouw gelijk (terugval in monisme), maar je gaat in gesprek om te weten te komen hoe de ander tot zijn mening komt (pluralisme blijft). Dit is dus de echte belangstelling voor de ander.

In haptonomische termen zou dit betekenen dat inpassing inderdaad mogelijk is. Ik wil hiermee schetsen hoe de wereld van oorlog, van aanpassing en van liquidatie, overgaat in de wereld van vrede, met ruimte voor het anders denken, voor inpassing en voor de wereld van vrede.

Pas heel geleidelijk ontstond bij mij het inzicht dat je als kind besmet bent met het denken van je omgeving: je had niet door dat je van je omgeving precies hetzelfde verwachtte als wat die omgeving van jou eiste. Je omgeving verwachtte van jou dat je je zou aanpassen, terwijl jij dus omgekeerd een aanpassing van de omgeving aan jou verwachtte. Je was zodoende ook zelf in de valkuil van het totalitaire denken gestapt, je was het gevecht aangegaan en zat nu zelf met de brokken van de oorlog.

En dan komt het moment dat je moet kiezen. Wordt totale en absolute aanpassing van je vereist, dan kun je tot de conclusie komen dat elke verdere aanpassing je existentiële dood betekent, dit wil zeggen dood in de zin van verlies aan autonomie. Wanneer je dan toch voor het leven kiest en de consequenties van die keuze accepteert, dan kan je dat soms ook het fysieke leven of je geestelijke gezondheid kosten. Tijdens de opleiding haptonomie bij Frans Veldman werd dit door Willem Pollmann-Wardenier ook wel de 'Bettelheimse keuze'³ genoemd.

Uiteindelijk groeit het besef dat wat je als kinderen onderling deed, namelijk het creëren van je eigen werkelijkheid, dat dat je taak als volwassene is geworden, namelijk die dromen te gaan verwerkelijken. Dat 'kiezen voor leven' betekent 'kiezen voor vrede' en dat dat betekent dat je een nieuwe werkelijkheid helpt creëren die je beamen kunt, waar je achter staat en waardoor tenminste de mogelijkheid tot geluk openblijft.

Mijn vroegere schoolvriendin is manisch-depressief geworden.

Ik heb geluk gehad. Ik leerde de haptonomie kennen, ik leerde wat bevestiging was, ik las Anna Terruwe, Martin Buber en Emmanuel Levinas.

Ik leerde dat het mogelijk was andere mensen in hun bestaan te bevestigen en hen zo het vertrouwen en het zelfvertrouwen te geven dat mensen nodig hebben in hun psychische groei naar volwassenheid. Van Frans Veldman leerde ik op welke wijze aanraking hierbij nodig is, bevestigend aanraken, het essentiële kenmerk van de haptonomie. "Je hoeft er alleen maar te zijn," zegt Willem Pollmann. "Maar je moet er wél zijn, het moet je wél raken," zegt Levinas.

Wij hielden elkanders hand vast en veertig jaar afwezigheid konden worden overbrugd.
En zo vindt de transformatie plaats van: er is... naar: er zijn...

Noten

1. Totalité et Infini (De totaliteit en het Oneindige – Essay over de exterioriteit) is het hoofdwerk van Emmanuel Levinas; het houdt zich bezig met de vraag in hoeverre een ervaring van het andere of de uitwendigheid mogelijk is, zonder dat deze door het subject (het bewustzijn, de existentie) wordt ingekapseld of geïnterioriseerd.
2. Zie ook: Filosofie Magazine 12/2, maart 2003, Het menselijk gelaat – de ethiek van Levinas, door Coen Simon: 'Het gelaat is een onmiddellijk appèl, een oproep tot vrijheid'.
3. The informed heart, Bruno Bettelheim, Penguin Book London 1986. Het gaat over de psychologische gevolgen van het leven onder extreme angst en terreur.
4. Met dank aan Anneke en Mia voor hun welwillende aanvullingen.

Een inleiding in de haptonomie Over kleine dingen

Auteur: drs. T.A.C.M. Gerritse

De hoofdschotel van dit boek is het presenteren van de haptonomie als geheel van inzichten. Het uiteindelijke doel is om de haptonomische inzichten daadwerkelijk toe te passen in uw praktijk van zorg en hulpverlening. Een scala van toepassingen komt aan de orde, zoals de haptotherapie, haptonomische begeleiding bij zwangerschap en bevalling en kinesionomie.

De auteur koos in dit boek voor een vijfdeeling: een oriënterend deel met theoretische achtergronden en uitgangspunten, de menselijke lichamelijke, het menselijk gevoelsleven, het hart van de haptonomie en tenslotte de toepasbaarheid en toepassingen van de haptonomie.

Dorus Gerritse gaf o.a. colleges in wijsgerige antropologie, heeft tientallen publicaties over haptonomie op zijn naam staan en gaf samen met haptotherapeut Ted Troost gastcolleges.

Haptonomische
inzichten daadwerkelijk
toepassen!

Over kleine dingen
Een inleiding in de haptonomie

ISBN 90 352 2540 6 /
2e druk / 2002 / 352 blz. /

€ 29,50

JA, stuur mij

_____ ex. *Over kleine dingen* / ISBN 90 352 2540 6 / à € 29,50

Organisatie: _____

T.a.v. dhr./ mw.: _____

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Telefoon: _____

Datum: _____ Handtekening: _____

Stuur (een kopie van) de antwoordstrook in een envelop zonder postzegel naar: Elsevier Gezondheidszorg, Afdeling Marketing, Antwoordnummer 2594, 3600 VB Maarssen, Telefoon: 0314 358 358, Fax: 0346 577 950, gezondheidszorg@reedbusiness.nl, www.elseviergezondheidszorg.nl

ELSEVIER Gezondheidszorg

Elsevier Gezondheidszorg is een onderdeel van Reed Business Information.

Geldig tot 31/12/2003. Prijzen boeken incl. BTW en excl. verzendkosten. Prijswijzigingen voorbehouden. Boeken zijn ook verkrijgbaar in de boekhandel. Statutair gevestigd te Amsterdam. Op alle aanbiedingen, offertes en overeenkomsten zijn van toepassing de algemene voorwaarden die zijn gedeponeerd bij de KvK in Amsterdam. Handelsregister Amsterdam 33.293.475. Uw opgegeven gegevens kunnen worden gebruikt voor het toezenden van informatie en/of speciale aanbiedingen door Reed Business Information en speciaal geselecteerde bedrijven. Indien u hiertegen bezwaar heeft, stuurt u een brief naar Reed Business Information, t.a.v. Adresregistratie, Postbus 808, 7000 AV Doetinchem.

JA, IK WORD ABONNEE

Naam en voorletters _____ m/v

Straat en huisnummer _____

Postcode _____ Woonplaats _____

E-mail _____ Handtekening _____

Studeert aan opleiding: _____ ja/nee korting

Het jaarabonnement geldt tot wederopzegging. Een jaarabonnement op Haptonomisch Contact kost € 27,50 voor 4 nrs. Prijswijzigingen voorbehouden.

Het verschuldigde bedrag kan automatisch van mijn bank- of girorekening worden afgeschreven:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Het verschuldigde bedrag wordt per omgaande overgemaakt op bankrekeningnr. 62.92.88.194 t.n.v. Stichting Haptonomisch Contact te Driebergen-Rijsenburg.

Na betaling ontvang ik als welkomstgeschenk de tekst van de lezing door Mw. Willem Pollmann-Wardenier gehouden bij de opening van het academisch jaar 2002/2003 van de Academie voor Haptonomie te Doorn.

JA, IK WORD ABONNEE

Naam en voorletters _____ m/v

Straat en huisnummer _____

Postcode _____ Woonplaats _____

E-mail _____ Handtekening _____

Studeert aan opleiding: _____ ja/nee korting

Het jaarabonnement geldt tot wederopzegging. Een jaarabonnement op Haptonomisch Contact kost € 27,50 voor 4 nrs. Prijswijzigingen voorbehouden.

Het verschuldigde bedrag kan automatisch van mijn bank- of girorekening worden afgeschreven:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Het verschuldigde bedrag wordt per omgaande overgemaakt op bankrekeningnr. 62.92.88.194 t.n.v. Stichting Haptonomisch Contact te Driebergen-Rijsenburg.

Na betaling ontvang ik als welkomstgeschenk de tekst van de lezing door Mw. Willem Pollmann-Wardenier gehouden bij de opening van het academisch jaar 2002/2003 van de Academie voor Haptonomie te Doorn.

HC
Wim
laumans

Postzegel

HAPTONOMISCH **HC** CONTACT

TIJDSCHRIFT HAPTONOMISCH CONTACT
T.A.V. ABONNEMENTENADMINISTRATIE
DE OTTER 29
7414 HZ DEVENTER

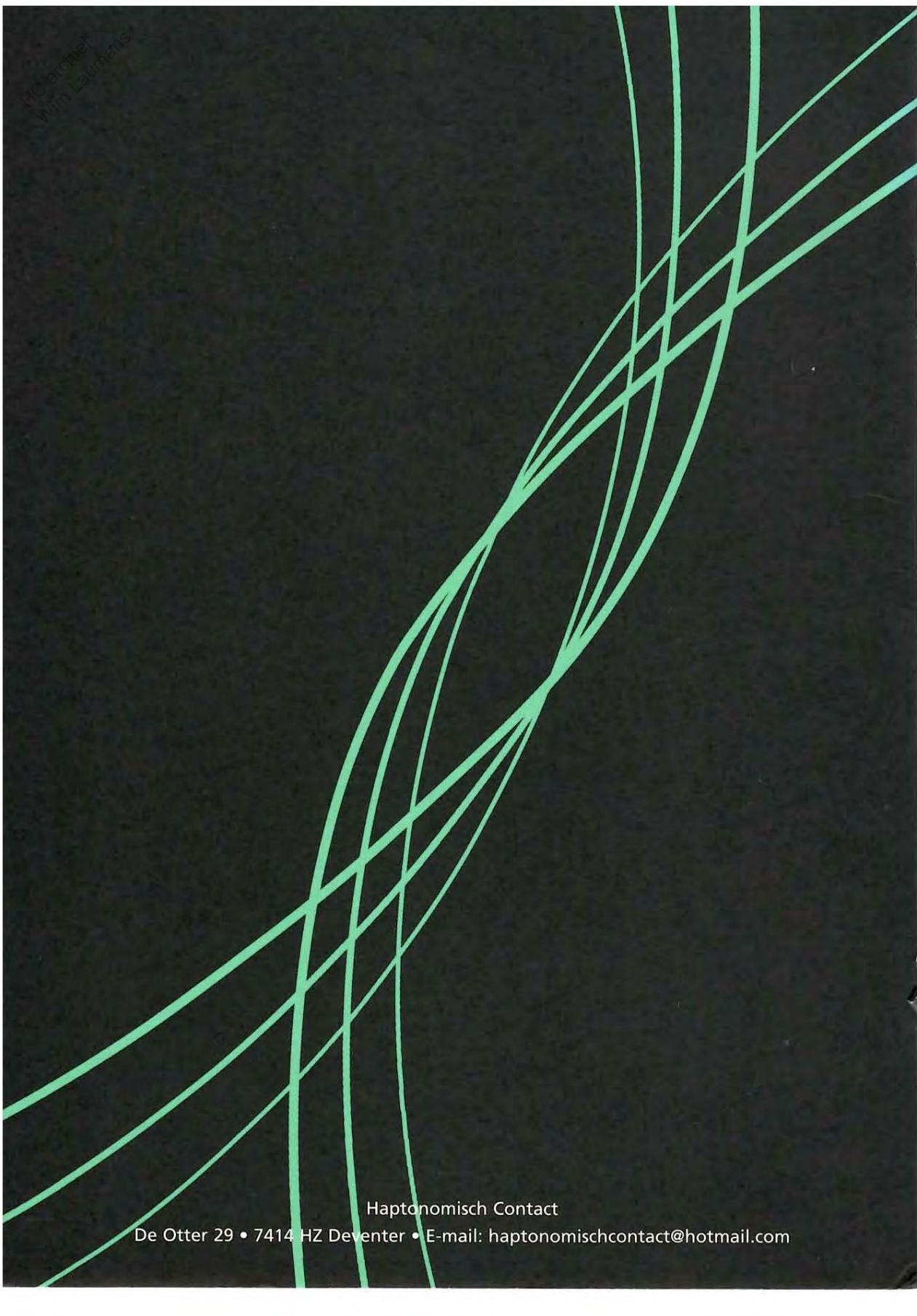

Postzegel

HAPTONOMISCH **HC** CONTACT

TIJDSCHRIFT HAPTONOMISCH CONTACT
T.A.V. ABONNEMENTENADMINISTRATIE
DE OTTER 29
7414 HZ DEVENTER

Haptonomie
Wim van Lier

Haptonomisch Contact
De Otter 29 • 7414 HZ Deventer • E-mail: haptonomischcontact@hotmail.com